Data przesłania artykułu: 11 I 2020 r.

Data przyjęcia artykułu do druku: 3 IX 2020 r.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/AKZ.2020.001>

ŁUKASZ TRZNADEL

(Głogów)

DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZACYJNA ARCHIWUM WOJSKOWEGO W OLEŚNICY W LATACH 2011–2015

Słowa kluczowe

archiwa wyodrębnione, archiwa wojskowe, Archiwum Wojskowe w Oleśnicy, Wojsko Polskie, popularyzacja zasobu

Keywords

distinct archives, military archives, Military Archives in Oleśnica, Polish Army, archival outreach

Streszczenie

W artykule przedstawiono szereg działań popularyzatorskich podejmowanych przez Archiwum Wojskowe w Oleśnicy w latach 2011–2015. Ukazano wykorzystanie strony internetowej instytucji, która była istotnym narzędziem do bezpośredniego dotarcia do

Łukasz Trznadel, absolwent studiów historycznych w Uniwersytecie Wrocławskim, w latach 2010–2011 archiwista w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Głogowie, potem w Archiwum Wojskowym w Oleśnicy (2011–2018), w którym zajmował się działalnością popularyzatorską. Jego głównym zainteresowaniem badawczym jest obraz społeczeństwa w aktach wytworzonych przez ludowe Wojsko Polskie. Współautor *Informatora o zasobie archiwalnym Archiwum Wojskowego w Oleśnicy* (Oleśnica 2014).

E-mail: l.trznadel@interia.pl

ORCID ID: 0000-0002-0107-1789

użytkowników. Prezentowano tam m.in. skany wybranych akt wraz z krótkimi artykułami. Okazją do okolicznościowych publikacji w Internecie były przypadające w danym czasie wydarzenia (tj. Święto Wojska Polskiego, Dzień Żołnierzy Wyklętych czy Dzień Weterana). Można tam było znaleźć również informacje o ciekawszych nabytkach archiwum. Ponadto w artykule opisano przebieg Dni Otwartych Archiwum Wojskowego w Oleśnicy, które zapoczątkowane w czerwcu 2013 r. stały się imprezą cykliczną. Autor wymienia akta, które archiwiści wojskowi wykorzystali do różnych działań popularyzatorskich. Starali się oni poprzez dokumenty i fotografie ukazać przebieg służby wojskowej w PRL oraz nawiązać do ważnych wydarzeń z historii Polski: walki z Niemcami w czasie II wojny światowej, zwalczania Żołnierzy Wyklętych, inwazji na Czechosłowację w 1968 r. czy przebiegu stanu wojennego w latach 1981–1983. Wykorzystywano też archiwalia obrazujące udział polskich żołnierzy w misjach pokojowych oraz pielgrzymki do Polski papieża Jana Pawła II. Autor wskazuje jak ważną rolę w procesie popularyzacji było wydanie w 2014 r. przez Archiwum Wojskowego w Oleśnicy informatora o zasobie. W czasie jego opracowywania starano się wyszczególnić akta, które mogą być przydatne dla osób zainteresowanych historią Wojska Polskiego oraz komunistycznego aparatu represji. Wyrazem chęci popularyzacji zasobu wśród badaczy historii najnowszej był udział pracowników Archiwum Wojskowego w Oleśnicy w spotkaniach i konferencjach naukowych.

Summary

Outreach activities of the Military Archives in Oleśnica in 2011–2015

The article presents a series of outreach activities undertaken by the Military Archives in Oleśnica in 2011–2015. It shows the use of the institution's website, which was an important tool for reaching users directly. Among others, scans of selected files along with short articles were presented there. Occasional publications on the Internet were inspired by events falling at a given time (i.e. Polish Army Day, Cursed Soldiers Day or Veteran's Day). It also contained information on acquisitions of more interesting files. In addition, the article describes the course of the Open Door Days of the Military Archives in Oleśnica, which started in June 2013 and became a regular event. The author lists files that military archivists used for various outreach activities. Through documents and photographs, they tried to show the course of military service in the People's Republic of Poland and to refer to important events in the history of Poland: the fight against Germany during World War II, fighting the Cursed Soldiers, the invasion of Czechoslovakia in 1968 or the course of martial law in 1981–1983. Archives showing the participation of Polish soldiers in peacekeeping missions and the pilgrimages of Pope John Paul II to Poland were also used. The author points out the important role of the resource guide by the Military Archives in Oleśnica publication in 2014 in the outreach process. During its preparation, efforts were made to list files that may be useful for people interested in the history of the Polish Army and the communist repression apparatus. The willingness of employees of the Military Archives in Oleśnica to popularize the holdings among recent history researchers was showed through participation in meetings and scientific conferences.

W społecznym odbiorze archiwa wojskowe do dnia dzisiejszego otoczone są aurą tajemniczości i niedostępności. Archiwum Wojskowe w Oleśnicy przez wiele lat starało się zerwać z tym stereotypem poprzez szereg akcji popularyzatorskich. Spośród nich warto wymienić organizację Dni Otwartych Archiwum. Ze względu na skromne środki finansowe jakie mogły być wykorzystane ważnym narzędziem był Internet. Posłużył on do organizacji wystaw internetowych oraz do prezentowania ciekawszych akt. Poprzez te działania starano się dotrzeć do użytkownika i zachęcić do korzystania ze zgromadzonego zasobu. Datami skrajnymi tej pracy są lata 2011–2015. Jako początek wybrano rok 2011 ponieważ z dniem 17 V 2011 r. uruchomiona została strona internetowa Archiwum Wojskowego w Oleśnicy, która przez kolejne lata dokumentowała wszystkie istotne wydarzenia z życia instytucji. Poza tym był to czas kiedy archiwum zdążyło okrzepnąć po ważnych zmianach. Rok 2010 upłynął pod znakiem przyjmowania dokumentacji ze zlikwidowanych archiwów wojskowych w Warszawie i Krakowie¹. Wcześniej w roku 2007 doszło do przeprowadzki archiwum z Wrocławia do oddalonej o 30 km Oleśnicy². Było to dużym wyzwaniem logistycznym. Wymaga podkreślenia, że ogrom prac związanych z przeprowadzką spadł na ówczesnych pracowników cywilnych, a były to w większości kobiety. To one musiały zdejmować akta z półek i załadować do kontenerów. Następnie wyładować i układać w nowym magazynie. Przez ich ręce przeszło tysiące metrów bieżących akt (ok. 27 kontenerów wojskowych)³. Datę końcową pracy ustalono na 2015 r. W następnym roku doszło do utworzenia Wojskowego Biura Historycznego oraz do szeregu zmian w całej wojskowej sieci archiwalnej. Wydarzenia te w znaczący sposób wpłynęły na dotychczasowe funkcjonowanie Archiwum Wojskowego w Oleśnicy. Biorąc powyższe pod uwagę przyjęto rok 2015 za swoisty kamień milowy w dziejach oleśnickiego archiwum.

Liczba opracowań naukowych podejmujących temat działalności popularyzacyjnej w archiwach wojskowych nie jest duża. Dotychczasowe publikacje poświęcone archiwistyce wojskowej skupiały się głównie na ukazaniu historii

¹ Warto odnotować, że ówczesny kierownik sekcji Ewidencji i Przechowywania Zasobu Bernard Kowalczyk pomimo dużego natężenia prac stworzył wykaz ciekawszych akt przyjętych ze zlikwidowanego Archiwum Wojsk Lądowych w Warszawie. Ten spis był wykorzystywany przy organizacji Dni Otwartych Archiwum w 2013 r. Chętnie po niego sięgano także w kolejnych latach.

² *Archiwum Wojskowe w Oleśnicy. Informator o zasobie archiwalnym*, red. M. Puchała, Oleśnica 2014, s. 14.

³ Relacja Ryszarda Gajdy, zastępcy kierownika Filii nr 2 Archiwum Wojsk Lądowych (od 2010 r. Archiwum Wojskowe w Oleśnicy).

i ogólnego funkcjonowania Centralnego Archiwum Wojskowego (CAW). Wśród nich ważne miejsce zajmuje praca Wandy Roman pt. *Centralne Archiwum Wojskowe 1918–1998*, gdzie jeden z rozdziałów został poświęcony działaniom popularyzatorskim podejmowanym przez tę instytucję⁴. W pracy Agnieszki Rosy pt. *Funkcja edukacyjna archiwów* zasygnalizowano działalność popularyzatorską instytucji wojskowej sieci archiwalnej⁵. Archiwum Wojskowe w Oleśnicy dotychczas nie doczekało się osobnej monografii⁶. Z tego względu warto odnotować opracowanie historii Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego z 1970 r.⁷ czy artykuł z 2006 r. pt. *Strażnicy historii* z czasopisma „Wojska Lądowe”⁸, gdzie pokrótce opisano losy archiwum.

Głównym źródłem przy opracowaniu artykułu była archiwalna strona internetowa Archiwum Wojskowego w Oleśnicy (<http://awo.wp.mil.pl>). Niestety w końcu lutego 2020 r. strona została najpierw zablokowana, potem usunięta, a następnie wszystkie dawne linki zostały przekierowane na stronę internetową Wojskowego Biura Historycznego. Podobnie zrobiono z pozostałymi archiwalnymi stronami archiwów wojskowych⁹. Uniemożliwiło to na omówienie działalności Archiwum Wojskowego w Toruniu, które również prowadziło wiele ciekawych akcji popularyzatorskich (m. in. spotkania ze studentami¹⁰). Strona internetowa Archiwum Wojskowego w Oleśnicy stanowiła unikalne źródło wiedzy na temat funkcjonowania instytucji w latach 2011–2018, którego nie da się odtworzyć. Dokumentowała m. in. działalność popularyzacyjną (tj. Dni Otwarte Archiwum, wystawy internetowe, artykuły okolicznościowe wraz ze skanami ciekawszych akt z zasobu). Jednocześnie jej dostępność pozwalałaby czytelnikowi na weryfikację treści zawartej w tej pracy.

⁴ W. K. Roman, *Centralne Archiwum Wojskowe 1918–1998: tradycje, historia, współczesność służby archiwalnej Wojska Polskiego*, Toruń 1999, s. 190–220.

⁵ A. Rosa, *Funkcja edukacyjna archiwów*, Warszawa 2012, s. 98–99.

⁶ Zarys dziejów instytucji znalazł się w informatorze o zasobie Archiwum Wojskowego w Oleśnicy: *Archiwum Wojskowe w Oleśnicy. Informator o zasobie archiwalnym*, s. 12–15.

⁷ Pod tą nazwą archiwum funkcjonowało w latach 1954–1990. E. Zabłocki, *Dwa-dziesiąt lat Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 1970, nr 2, s. 132–149.

⁸ B. Politowski, *Strażnicy historii*, „Wojska Lądowe” 2006, nr 22 (159), s. 27.

⁹ *Archiwum Wojskowe w Toruniu*, <http://awwt.wp.mil.pl> (dostęp 03.03.2020); *Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej*, <http://archiwum.wp.mil.pl> (dostęp 03.03.2020).

¹⁰ CSAiU i Archiwum Wojskowe w Toruniu, czyli wojskoznawstwo wizytuje, http://www.home.umk.pl/~ihia/index.php?option=com_content&view=article&id=2440 (dostęp 3.03.2020).

W celu uzupełnienia informacji ze strony internetowej instytucji oraz treści zawartej w przytaczanych dokumentach autor, jako wieloletni pracownik Archiwum Wojskowego w Oleśnicy¹¹ i uczestnik wielu opisywanych wydarzeń odwoływał się do swoich wspomnień i notatek¹². Bardzo pomocne i inspirujące były również rozmowy z byłymi i obecnymi pracownikami¹³.

W pracy tej starano się przedstawić działania popularyzatorskie podejmowane na przestrzeni lat 2011–2015 przez pracowników Archiwum Wojskowego w Oleśnicy. Ma ona charakter kronikarski czy wręcz sprawozdawczy. Zdecydowano się również opisać wybraną działalność promocyjną, informacyjną oraz naukową archiwum. Było to spowodowane nieobecnością tego tematu w literaturze naukowej i jednocześnie stanowi tło i ważne uzupełnienie przedstawionych działań popularyzatorskich.

Mając na uwadze, że wszelka promocja i popularyzacja powinna wspierać działania statutowe instytucji, a nie być prowadzona ich kosztem¹⁴ należy wspomnieć o ograniczeniach jakie bieżąca praca urzędnicza narzucała archiwistom wojskowym w Oleśnicy. Przede wszystkim należy tu wymienić kwerendy wykonywane w celach poświadczeniowych (głównie emerytalno-rentowe)¹⁵ dla byłych żołnierzy i pracowników cywilnych wojska. Nieopracowany zasób¹⁶, który stale się powiększał¹⁷ i niedostateczna ilość pracowników spowodował, że czas oczekiwania na realizację kwerend odpowiednio się wydłużał. W 2013 r. na realizację pracochłonnej kwerendy (np. sporządzenie wyciągu z list płac z kilkunastu lat) okres oczekiwania wynosił nawet sześć miesięcy, natomiast na koniec 2015 r. czas realizacji takiej sprawy wynosił już trzy miesiące. Przy tym

¹¹ Od 12 grudnia 2011 r. do 23 lipca 2018 r.

¹² Akta wykorzystane w czasie Dni Otwartych, szczegóły prac przy opracowaniu informatora o zasobie Archiwum Wojskowego w Oleśnicy.

¹³ Pomogły ustalić pewne szczegóły dot. organizacji wystaw internetowych i roli ówczesnego dyrektora archiwum ppłk. Janusza Dudzika.

¹⁴ M. Jabłońska, *Nowe wyzwania archiwów. Komunikacja społeczna i public relations*, Toruń 2016, s. 101.

¹⁵ W latach 2011–2015 średnio 85% korespondencji przychodzącej dot. spraw poświadczeniowych, a ich ilość wynosiła ok. 2 tys. pism rocznie.

¹⁶ Jednostka czy instytucja wojskowa, gdzie była zatrudniona dana osoba nie zawsze była tą, która wypłacała wynagrodzenie. Ustalenie jednostki za to odpowiedzialnej (oddziału gospodarczego) przy nieopracowanym zasobie bywało często czasochłonne. Dodatkowo zdarzało się, że oddział gospodarczy mógł w ciągu 10 lat zmienić się kilka razy.

¹⁷ W 2010 r. po przyjęciu akt ze zlikwidowanych archiwów wojskowych w Krakowie i Warszawie w ciągu kilku miesięcy zasób Archiwum Wojskowego w Oleśnicy powiększył się dwukrotnie.

dużą wagę przykładano do działalności informacyjnej. Wyrażało się to w tym, że jeśli poszukiwane akta nie były w Oleśnicy, to wówczas archiwista starał się ustalić miejsce ich przechowywania. Kładziono szczególnie duży nacisk na to, aby odpowiedź negatywna dla interesanta zawierała jednocześnie informację o miejscu przechowywania poszukiwanych dokumentów.

Warto też w kilku słowach odnieść się do wspomnianej już wcześniej tajemniczości i niedostępności archiwów wojskowych. Wynika ona głównie z niewielkiego zainteresowania naukowców dziejami Wojska Polskiego po 1945 r. W większości wypadków ogranicza się czasowo do końca 1956 r. (m.in. zwalczanie podziemia niepodległościowego, represje polityczne wobec żołnierzy LWP), Grudnia 1970, stanu wojennego 1981–1983 czy zawartości teczek akt personalnych poszczególnych żołnierzy zawodowych. Celnie zdiagnozował kłopot historyków z dokumentacją wytworzoną przez ludowe Wojsko Polskie i w ogóle z archiwami wojskowymi Waldemar Chorążyczewski:

Nadmiar dokumentacji uniemożliwia efektywne wyszukiwanie w niej informacji wartościowych, a tym samym utrudnia, a nie ułatwia prowadzenie badań naukowych. Żartobliwie (ale czy aby na pewno?) można powiedzieć, że historycy boją się tematów, do których istnieje zbyt wielka ilość materiałów. Dopiero, kiedy jakaś wojna czy inny kataklizm przetrzebi magazyny archiwalne, rzucają się na pozostałe resztki jako porcję informacji możliwą dla nich do strawienia. Ogrom bazy źródłowej niesie za sobą nie tylko barierę technologiczną (nienadążanie systemu wyszukiwawczego za przyrostem informacji), ale też barierę psychologiczną (unikanie tematów wymagających długotrwałej, zdawałoby się, że niekończącej się, kwerendy archiwalnej)¹⁸.

Ten brak zainteresowania powodował, że istniała tendencja do utożsamiania całej wojskowej sieci archiwalnej z Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie. Przykładem takiego postrzegania jest artykuł Sławomira Cenckiewicza z miesięcznika „Historia. Do Rzeczy” z 2015 r., którego skan dostępny jest na Internetowym Forum Archiwalnym¹⁹. Zawarto tam szereg zarzutów wobec archiwów wojskowych²⁰. Nie ma tu miejsca żeby odnieść się do każdego z nich

¹⁸ W. Chorążyczewski, *Archiwistyka dla początkujących*, s. 28, <https://repozytorium.umk.pl/handle/item/2191> (dostęp 22.03.2020).

¹⁹ Zob. <http://www.ifar.pl/index.php?action=dllattach;topic=2757.0;attach=1253;image> (dostęp 22.03.2020).

²⁰ Rok wcześniej zasygnalizował je w jednej ze swych książek: S. Cenckiewicz, *Ato-mowy szpieg*, Warszawa 2014, s.16.

z osobna. Wśród nich wskazano zamknięcie z powodu prac budowlanych pracowni udostępniania CAW w latach 2011–2015. Można uznać, że właśnie to zdarzenie najbardziej wpłynęło na negatywny obraz archiwów wojskowych jako zamkniętych dla badaczy. Jednak w artykule nie wspomniano, że akta wielu instytucji centralnych MON z okresu PRL znajdowało się w Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej w Nowym Dworze Mazowieckim, akta dowództw okręgów wojskowych wraz z podległymi jednostkami i instytucjami wojskowymi były w archiwach w Oleśnicy i Toruniu. Działo Archiwum Sił Powietrznych w Nowym Dworze Mazowiecki oraz Archiwum Marynarki Wojennej w Gdyni. W wymienionych archiwach bez zakłóceń funkcjonowały pracownie udostępniania akt. Stąd uznać należy za przesadzone twierdzenie Cenckiewicza, że „CAW stało się tym samym ostatnią redutą LWP, skutecznie broniącą dostępu historykom zainteresowanym Polską Ludową”²¹. Tym bardziej, gdy zestawimy je ze słowami historyka wojskowości Lecha Kowalskiego. We wstępie do jego publikacji napisanym w 2001 r. znalazł się fragment dot. archiwów wojskowych: „Pragnę jeszcze złożyć podziękowanie wszystkim, dzięki którym powstanie tej książki stało się możliwe. Byli to pracownicy: Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie, Archiwum Instytucji Centralnych MON w Modlinie, Archiwum Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy [...]. W tych miejscach spotkałem profesjonalistów, ludzi kompetentnych i sprzyjających historykom”²².

Przykładem otwartości i współpracy Archiwum Wojskowego w Oleśnicy z badaczami dziejów wojskowości były wieloletnie kontakty ze Stowarzyszeniem Żołnierzy i Pracowników Wojska 3 Drezdeńskiego Pułku Czołgów Średnich. Członkowie tego żagańskiego stowarzyszenia wielokrotnie odwiedzali oleśnickie archiwum w celu skorzystania z zasobu. Efektem tego było wydanie w 2009 r. książki pt. *3 Drezdeński Pułk Czołgów Średnich. Dokumenty i wspomnienia*. Jej autorzy, Wiesław Chłopek i Andrzej Miernicki, zamieścili w publikacji podziękowanie dla ówczesnego dyrektora archiwum mjr. Krzysztofa Derenowskiego²³. Dokumentację fotograficzną spotkania autorów z mjr. Derenowskim znaleźć można na stronie internetowej stowarzyszenia²⁴. Wśród zamieszczonych tam

²¹ Zob. <http://www.ifar.pl/index.php?action=dlattach;topic=2757.0;attach=1253;image> (dostęp 22.03.2020).

²² L. Kowalski, *Jaruzelski. Generał ze skazą. Biografia wojskowa generała armii Wojciech Jaruzelskiego*, Poznań 2012, s. 6.

²³ W. Chłopek, A. Miernicki, *3 Drezdeński Pułk Czołgów Średnich. Dokumenty i wspomnienia*, Żagań 2009, s. 5.

²⁴ <http://www.stowarzyszenie3pcz.zagan.pl/?start=400> (dostęp 25.03.2020). Nietety publikowanie nowych wpisów na stronie powoduje, że wcześniejsze zmieniają

fotografii²⁵ znalazł się skan pisma dyrektora Archiwum Wojskowego w Oleśnicy z podziękowaniem dla autorów publikacji²⁶. W dniu 21 X 2015 r. miała miejsce kolejna wizyta członków stowarzyszenia w Oleśnicy. Stefan Kozak oraz Andrzej Miernicki przybyli celem zebrania materiałów do publikacji. Na stronie internetowej stowarzyszenia znalazła się informacja: „Życzliwość i profesjonalizm personelu, dyrektora oraz pracowników z Pracowni Udostępniania Akt – Pani Renaty i Pana Łukasza, pozwoliła w pełni zrealizować zaplanowany wgląd do wnioskowanych materiałów archiwalnych”²⁷. Ponadto zamieszczono zdjęcia z pobytu²⁸. Mając powyższe na uwadze można śmiało stwierdzić, że dyrektor Archiwum Wojskowego w Oleśnicy mjr Krzysztof Derenowski²⁹, a następnie jego następca ppłk Janusz Dudzik³⁰ realizowali słowa Eugeniusza Barwińskiego, które następnie podkreślał pionier polskiej archiwistyki wojskowej mjr Bolesław Waligóra:

Nie można zadowolić się rolą życzliwie usposobionych obserwatorów i ograniczyć się do biernego spełniania żądań [...]; tam gdzie archiwista posiada szczególną znajomość materiałów i ich treści, obowiązek nakazuje udzielić jak najbardziej wyczerpujących i w istotę rzeczy sięgających informacji. Wskazówki doświadczonego, a z materiałami swego archiwum dokładnie obznajomionego archiwisty mogą uchronić badacza od zejścia w poszukiwaniach na manowce,

położenie. W efekcie powyższy link będzie odwoływał się do nowszych wpisów, które nastąpiły po tym dot. Archiwum Wojskowego w Oleśnicy.

²⁵ Fotografie dostępne na stronach: <http://www.stowarzyszenie3pcz.zagan.pl/images/Aktualnosci/2014/ks/07.JPG> (dostęp 25.03.2020); <http://www.stowarzyszenie3pcz.zagan.pl/images/Aktualnosci/2014/ks/06.JPG> (dostęp 25.03.2020); <http://www.stowarzyszenie3pcz.zagan.pl/images/Aktualnosci/2014/ks/08.JPG> (dostęp 25.03.2020).

²⁶ Zob. <http://www.stowarzyszenie3pcz.zagan.pl/images/Aktualnosci/2014/ks/04.jpg> (dostęp 25.03.2020).

²⁷ Dyrektorem był wówczas ppłk Janusz Dudzik, w tekście wskazano pracowników: Reginę Śmieję oraz Łukasza Trznadla; <http://www.stowarzyszenie3pcz.zagan.pl/?start=306> (dostęp 25.03.2020).

²⁸ Fotografie dostępne pod następującymi adresami internetowymi: <http://www.stowarzyszenie3pcz.zagan.pl/images/Aktualnosci/2015/awolesnica/DSC05614.JPG> (dostęp 25.03.2020); <http://www.stowarzyszenie3pcz.zagan.pl/images/Aktualnosci/2015/awolesnica/DSC05615.JPG> (dostęp 25.03.2020); <http://www.stowarzyszenie3pcz.zagan.pl/images/Aktualnosci/2015/awolesnica/DSC05618.JPG> (dostęp 25.03.2020); <http://www.stowarzyszenie3pcz.zagan.pl/images/Aktualnosci/2015/awolesnica/DSC06465.JPG> (dostęp 25.03.2020).

²⁹ Pełnił obowiązki dyrektora w latach 1995–2013.

³⁰ Pełnił obowiązki dyrektora w latach 2013–2016.

bezpłodnych szperań i zmarnowania czasu, a wprowadzić pożądaną korekturę w kierunku i zakresie zamierzonego przedsięwzięcia³¹.

Wybrana aktywność popularyzacyjna archiwów wojskowych

Jak już wspomniano wcześniej w wyniku usunięcia archiwalnych stron internetowych poszczególnych archiwów wojskowych odtworzenie wielu wydarzeń jest utrudnione³². Stąd opisując w tej pracy działania popularyzatorskie pozostałych archiwów wojskowych, ograniczono się do Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie oraz Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej w Nowym Dworze Mazowieckim.

W latach 2011–2015 archiwa wojskowe podjęły wiele starań w celu przybliżenia swojego zasobu szerokim masom odbiorców. Niewątpliwie na czołowe miejsce ze zrozumiałych względów wysuwa się Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie. Jako instytucja nadrzędna wobec pozostałych wojskowych placówek archiwalnych posiadała większy budżet i doświadczenie w tego typu akcjach. Efektem tego było wydanie w tym okresie wielu publikacji źródłowych. Głównie dot. Wojska Polskiego w dwudziestoleciu międzywojennym oraz kampanii wrześniowej 1939 r.³³ Wśród nich warto wyróżnić kilkutomową pozycję dot. Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Polesie”, która była jedną z ostatnich zwartych jednostek Wojska Polskiego walczących w 1939 r.³⁴ Cenne dla badaczy

³¹ Cyt. za: A. Rosa, dz. cyt., s. 98.

³² Z pomocą przychodzi strona Wayback Machine (<https://web.archive.org/>) zajmująca się archiwizacją wybranych stron internetowych. Jednakże – o ile w przypadku strony internetowej CAW zachowano wiele aktualizacji – stan ten gorzej prezentuje się dla stron pozostałych archiwów wojskowych.

³³ *Polska generalicja w opiniach Marszałka Piłsudskiego*, red. A. Żak, Warszawa, 2012; *220. rocznica ustanowienia Orderu Wojennego Virtuti Militari 1792–2012*, red. A. Żak, Warszawa 2012; K. Stepan, A. Wesołowski, *To proste – będziemy się bić. Przygotowania obronne (marzec–sierpień 1939)*, Warszawa 2012; *Sztab Naczelnego Wodza w kampanii wrześniowej. Dokumenty i relacje*, red. A. Wesołowski, Warszawa, 2013; *Praga 1939 w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 1, Grochów-Saska Kępa (1–16 września)*, red. A. Wesołowski, Warszawa 2015; *Praga 1939 w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 2, Grochów-Saska Kępa (17–29 września)*, red. A. Wesołowski, Warszawa 2015.

³⁴ *SGO Polesie w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 1, Dowództwo*, red. A. Wesołowski, Warszawa 2013; *SGO Polesie w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 2, Służby. Obrona Brześć, Dywizja Kobryń*, red. A. Wesołowski, Warszawa 2014; *SGO Polesie w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 3, Dywizja Kobryń*, red. A. Wesołowski, Warszawa 2014; *SGO Polesie*

były wydawane przez CAW w latach 2011–2016 „Wojskowe Teki Archiwalne”³⁵. Zawierały dokumenty, opracowania i relacje opisujące przygotowania, a następnie zmagania Wojska Polskiego z III Rzeszą w 1939 r. Inną ważną publikacją CAW była praca Andrzeja Wesołowskiego i Kamila Stepana z 2012 r. pt. *To proste – będziemy się bić. Przygotowania obronne (marzec–sierpień 1939)*³⁶. Jej wartość została zauważona i doceniona przez IPN, który ponownie wydał album w osiemdziesiątą rocznicę wybuchu II wojny światowej w 2019 r. W setną rocznicę utworzenia Legionów Polskich wydano w 2014 r. materiały źródłowe z zasobu CAW dot. tej formacji³⁷.

W 2015 r. w związku z przypadającą dziesiątą rocznicą śmierci Jana Pawła II ukazała się książka pod redakcją ówczesnego dyrektora CAW Andrzeja Czesława Żaka pt. *Pielgrzymki Jana Pawła II do Polski w wojskowych materiałach archiwalnych*³⁸. Publikację poprzedziła kwerenda w poszczególnych archiwach wojskowych³⁹.

w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 4, *Dywizja Brzoza*, red. A. Wesołowski, Warszawa 2015; *SGO Polesie w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 5/1, Podlaska Brygada Kawalerii*, red. A. Wesołowski, Warszawa 2015; *SGO Polesie w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 5/2, Suwalska Brygada Kawalerii, Dywizja Zaza*, red. A. Wesołowski, Warszawa, 2015.

³⁵ *Kolejnictwo w polskich przygotowaniach obronnych i kampanii wrześniowej. T. 1, cz. 1, Opracowania i dokumenty*, red. A. Wesołowski, N. Bujniwicz, Warszawa 2011; *Kolejnictwo w polskich przygotowaniach obronnych i kampanii wrześniowej. T. 1, cz. 2, Relacje*, red. A. Wesołowski, N. Bujniwicz, Warszawa 2011; *Polska obrona przeciwlotnicza 1939. Cz. 1, Opracowania i dokumenty*, red. A. Wesołowski, Warszawa 2012; *Polska obrona przeciwlotnicza 1939. Cz. 2, Relacje*, red. A. Wesołowski, Warszawa 2012; *Mobilizacja marcowa 1939. T. 2, Dokumenty i relacje*, red. A. Wesołowski, K. Stepan, Warszawa 2012; *Polska obrona przeciwlotnicza 1939. Cz. 3, Relacje*, red. A. Wesołowski, Warszawa, 2013; *Polska obrona przeciwlotnicza 1939. Cz. 4, Relacje*, red. A. Wesołowski, Warszawa 2013; *II Rzeczpospolita wobec ruchu prometejskiego*, red. P. Libera, Warszawa, 2013; *Warszawska Brygada Pancerno-Motorowa*, red. A. Wesołowski, Warszawa 2014.

³⁶ K. Stepan, A. Wesołowski, *To proste – będziemy się bić. Przygotowania obronne (marzec–sierpień 1939)*, Warszawa 2012.

³⁷ *Legiony Polskie 1914: wybór materiałów źródłowych z zasobu Centralnego Archiwum Wojskowego*, red. A. Żak, Warszawa 2014.

³⁸ *Pielgrzymki Jana Pawła II do Polski w wojskowych materiałach archiwalnych*, red. A. Żak, Warszawa 2015.

³⁹ W Oleśnicy w tym celu powołano specjalny zespół złożony z pracowników sekcji Opracowania Udostępniania i Kwerend, sekcji Nadzoru Archiwalnego oraz sekcji Ewidencji i Przechowywania Zasobu. W jego skład weszli: Łukasz Malewski, Andrzej Blot, Monika Bodurka, Ilona Ładak oraz Agnieszka Zalewska-Turkiewicz. Warto dodać, że dzięki tym pracom w tworzonej wówczas informatorze o zasobie Archiwum Wojskowego w Oleśnicy odnotowano informacje o odnalezionych wtedy aktach dot. pielgrzymek Jana Pawła II do Polski.

W działalności popularyzatorskiej CAW nie ograniczało się tylko do publikacji wydawnictw. W latach 2013–2015 brał udział w Pikniku Militarym organizowanym przez Akademię Obrony Narodowej. Na stoisku prezentowano wybrane wydawnictwa instytucji, kopie dokumentów, a nawet utworzono kącik plastyczny dla najmłodszych gości. Organizowano konkursy historyczne, gdzie nagrodami były wydane przez CAW książki.

W dniu 7 VI 2014 r. odbył się V Warszawski Piknik Archiwalny, którego tematem przewodnim była Warszawa i archiwalia z nią związane. Mając to na uwadze i przypadającą setną rocznicę utworzenia Legionów Polskich CAW przygotowało odpowiednie ekspozycje. Wśród prezentowanych plansz z sylwetkami oficerów legionowych znalazła się m.in. ta poświęcona rodowitemu warszawiakowi gen. Kazimierzowi Sosnkowskiemu. Zaprezentowano skany fotografii dokumentujących służbę i codzienne życie legionistów. Również pytania w zorganizowanym konkursie poruszały tematykę legionową⁴⁰. W następnym roku, 13 VI 2015 r., miała miejsce szósta edycja imprezy, która odbyła się pod hasłem cudzoziemcy w Warszawie⁴¹. CAW zorganizował wystawę pt. „Cudzoziemcy w armii polskiej”. Ekspozycja zawierała kopie archiwaliów dot. wspólnej służby polskich i węgierskich żołnierzy w Legionach Polskich w czasie I wojny światowej. Wzbudziło to zainteresowanie obecnej na imprezie delegacji węgierskich archiwistów. Wystawie towarzyszył konkurs oraz promocja wydawnictw instytucji⁴².

W latach 2011–2015 również w Internecie wzrastała aktywność CAW. W rezultacie współpracy z portalem informacyjno-edukacyjnym „dzieje.pl” w latach 2013–2015 udostępniano tam skany wybranych akt z zasobu. Wśród nich znalazł się plan warszawskiego metra z 1938 r.⁴³, akta 1 Dywizji Piechoty dot. bitwy pod Lenino w 1943 r.⁴⁴ Systematycznie publikowano na portalu skany

⁴⁰ V. Warszawski Piknik Archiwalny, https://web.archive.org/web/20170514213711/http://caw.wp.mil.pl/pl/67_160.html (dostęp 15.03.2020).

⁴¹ VI Warszawski Piknik Archiwalny pod hasłem „Cudzoziemcy w Warszawie”, http://www.kulturalna.warszawa.pl/wydarzenia,1,135115,VI_Warszawski_Piknik_Archiwalny_pod_has%C5%82em_Cudzoziemcy_w_Wa....html?locale=pl_PL (dostęp 15.03.2020).

⁴² VI Warszawski Piknik Archiwalny, https://web.archive.org/web/20170514213726/http://caw.wp.mil.pl/pl/67_419.html (dostęp 15.03.2020).

⁴³ Nieznany plan warszawskiego metra z 1938 r., <https://dzieje.pl/content/nieznany-plan-warszawskiego-metra-z-1938-r-przykladem-fachowosci-i-rozmachu> (dostęp 8.03.2020).

⁴⁴ Z „Dziennika działań bojowych” 1 DP: chaos i osamotnienie w bitwie pod Lenino, <https://dzieje.pl/aktualnosci/z-dziennika-dzialan-bojowych-1-dp-chaos-i-osamotnienie-w-bitwie-pod-lenino> (dostęp 08.03.2020); *Bitwa pod Lenino w dokumentach 1 Dywizji*

fotografii z zasobu CAW: Legionów Polskich z lat 1914–1918⁴⁵, budowy stadionu Legii w Warszawie w latach 1929–1930⁴⁶ czy walk Wojska Polskiego w 1939 r.⁴⁷

W związku ze stuleciem utworzenia Legionów Polskich 29 IV 2014 r. na stronie CAW pojawiła się pierwsza partia zdigitalizowanych dokumentów z zespołu akt Komendy Legionów Polskich z lat 1914–1918⁴⁸. Prace nad tym trwały kilka lat⁴⁹. Zamierzeniem dr. Żaka było umieszczenie na stronie internetowej całości akt legionowych zgromadzonych w CAW⁵⁰. W dniu 24 VII 2014 r. na stronie CAW opublikowano bazę danych akt poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie⁵¹. Wspomniane archiwalia przekazane zostały do CAW przez brytyjskie Ministerstwo Obrony 12 V 2014 r. Również od lipca 2014 r. w związku ze zbliżającą się 70 rocznicą rozpoczęto publikowanie skanów dokumentów z zasobu CAW dot. Powstania Warszawskiego wytworzonych przez Komendę Główną Armii Krajowej⁵².

Dnia 14 VIII 2015 r. w przeddzień Święta Wojska Polskiego i 95 rocznicy bitwy warszawskiej z 1920 r. na stronie CAW opublikowano skany dokumentów i fotografii związanych z tym wydarzeniem⁵³. Ponadto na stronie znalazła się informacja o filmie dokumentalnym o wojnie z bolszewikami, który miał zostać

Piechoty, <https://dzieje.pl/aktualnosci/bitwa-pod-lenino-w-dokumentach-1-dywizji-piechoty> (dostęp 8.03.2020).

⁴⁵ *Unikalne fotografie Legionów Polskich z CAW na portalu dzieje.pl*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/unikalne-fotografie-legionow-polskich-z-caw-na-portalu-dziejepl> (dostęp 8.03.2020)

⁴⁶ *Budowa stadionu Legii Warszawa (1929–1930)*, <https://dzieje.pl/galeria/budowa-stadionu-legii-warszawa-1929-1930> (dostęp 8.03.2020).

⁴⁷ *Bój pod Mokrzą z 1939 r. – polscy ułani zatrzymali niemieckie czołgi*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/boj-pod-mokra-z-1939-r-polscy-ulani-zatrzymali-niemieckie-czolgi> (dostęp 8.03.2020).

⁴⁸ *Legiony Polskie na stronie internetowej CAW*, https://web.archive.org/web/20160809175023/http://caw.wp.mil.pl/pl/67_147.html (dostęp 8.03.2020).

⁴⁹ *Centralne Archiwum Wojskowe – instytucja wiarygodności publicznej*, <http://dziennik.com/archiwum/przegląd-polski/centralne-archiwum-wojskowe-instytucja-wiarygodnosci-publicznej/> (dostęp 8.03.2020).

⁵⁰ *Dyrektor CAW: W internecie znajdzie się całość akt Legionów Polskich*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/dyrektor-caw-w-internecie-znajdzie-sie-calosc-akt-legionow-polskich> (dostęp 10.03.2020).

⁵¹ *Baza danych poległych i zmarłych żołnierzy PSZ na Zachodzie*, https://web.archive.org/web/20160706120324/http://caw.wp.mil.pl/pl/67_422.html (dostęp 10.03.2020).

⁵² *Dokumenty Powstania Warszawskiego na stronie internetowej Centralnego Archiwum Wojskowego*, https://web.archive.org/web/20160802183110/http://caw.wp.mil.pl/pl/67_401.html (dostęp 12.03.2020).

⁵³ *Bitwa Warszawska w materiałach Centralnego Archiwum Wojskowego*, <https://>

wyemitowany przez TVP 1 w dniu 15 VIII 2015 r. Znalazło się w nim wiele materiałów z zasobu CAW.

Kończąc omawianie aktywności CAW w internecie warto wspomnieć o konferencji pt. „Święty Jan Paweł II – syn oficera Wojska Polskiego”, która odbyła się 2 IV 2014 r. w Centralnej Bibliotece Wojskowej w Warszawie. W jej trakcie dr Żak wygłosił referat zatytułowany „Porucznik Karol Wojtyła – ojciec Jana Pawła II w świetle źródeł archiwalnych”⁵⁴. Na podstawie teczek akt personalnych Karola Wojtyły seniora przedstawił przebieg jego 27-letniej służby wojskowej w armii austro-węgierskiej oraz Wojsku Polskim. Wystąpienie Żaka jest dostępne na kanale Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego w serwisie Youtube⁵⁵.

W dniu 17 X 2011 r. w Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej w Nowym Dworze Mazowieckim miała miejsce lekcja historii dla grupy kilkunastu uczniów Szkoły Podstawowej nr 4 w Modlinie. Była połączona ze zwiedzaniem archiwum oraz przeglądaniem wybranych archiwaliów. W dniu 5 V 2015 r. członkowie koła naukowego studentów archiwistyki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie odwiedzili archiwum w Nowym Dworze Mazowieckim. Goście zapoznali się ze strukturą instytucji oraz zadaniami jakie wykonuje. Skorzystali również z możliwości przejrzenia akt z zasobu.

Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej w latach 2014–2015 wydało dwie pozycje książkowe. Pierwsza z nich pt. *Generalny Dziekanat Wojska Polskiego w zasobie Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej* ukazała się w 2014 r. i jest jednocześnie pierwszym wydawnictwem albumowym instytucji⁵⁶. Następna książka została opublikowana rok później i nosi tytuł *Kursowe szkolenie oficerów w materiałach Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej na przykładzie Centrum Doskonalenia Oficerów im. gen. armii Stanisława Popławskiego*⁵⁷. Autorami obu publikacji byli pracownicy Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej.

web.archive.org/web/20160415161813/http://caw.wp.mil.pl/pl/67_424.html (dostęp 12.03.2020).

⁵⁴ „Święty Jan Paweł II – syn oficera Wojska Polskiego” – konferencja w CBW, <https://www.radiomaryja.pl/informacje/swiety-jan-pawel-ii-syn-oficera-wojska-polskiego-konferencja-naukowa-w-cbw/> (dostęp 15.03.2020).

⁵⁵ Por. Karol Wojtyła – ojciec Jana Pawła II w świetle źródeł archiwalnych – dr Andrzej Czesław Żak, https://www.youtube.com/watch?v=sAvppWmdJ_c (dostęp 15.03.2020).

⁵⁶ E. Horoszko, P. Kaczmarska, *Generalny Dziekanat Wojska Polskiego w zasobie Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej*, Nowy Dwór Mazowiecki 2014.

⁵⁷ A. Witkowska-Pleban, *Kursowe szkolenie oficerów w materiałach Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej na przykładzie Centrum Doskonalenia Oficerów im. gen. armii Stanisława Popławskiego*, Nowy Dwór Mazowiecki 2015.

Wystawy oraz publikacje okolicznościowe na stronie internetowej

Pierwszą akcją popularyzatorską Archiwum Wojskowego w Oleśnicy w Internecie była opublikowana 10 VIII 2011 r. wystawa internetowa⁵⁸. Jej autorami była dwójka pracowników sekcji Opracowania, Udostępniania i Kwerend (SOUiK): Małgorzata Puchała (kierownik sekcji) oraz Marek Ładak. W tym czasie CAW zalecał podległym archiwom podejmowanie działań popularyzacyjnych⁵⁹. Temat wystawy wybrali już sami autorzy. Oboje przeprowadzili kilkutygodniową kwerendę w zasobie. Wystawa dot. daty obchodzenia Święta Wojska Polskiego. Po 1989 r. w związku z upadkiem systemu komunistycznego nasilały się głosy domagające się rezygnacji z obchodzenia w dniu 12 października Święta Wojska Polskiego. W tym dniu 1943 r. miała miejsce pod Lenino pierwsza bitwa sformowanej w ZSRS 1 Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki. W odpowiedzi na te apele wiceminister Obrony Narodowej ds. wychowawczych Bronisław Komorowski przeprowadził społeczne konsultacje na łamach gazety „Żołnierz Rzeczypospolitej” oraz na antenie Polskiego Radia i TVP. Dążono do wyboru „daty, która nie jątrzyłaby a łączyła wszystkie nurty polskiego wysiłku zbrojnego”⁶⁰. Zaproponowano daty: 15 lipca (rocznica zwycięstwa pod Grunwaldem), 6 sierpnia (wymarsz z Oleandrów 1 Kompani Kadrowej), 15 sierpnia (na pamiątkę bitwy warszawskiej w 1920 r.), 8 maja (obchodzony przez Polskiej Siły Zbrojne na Zachodzie). Wskazano również na 3 maja oraz 11 listopada⁶¹. Warto pamiętać, że za datą majową przemawiało również to, że w 1991 r. przypadała 200 rocznica Konstytucji 3 Maja. Dopiero od 1992 r. dzień 15 sierpnia jest oficjalnie obchodzony jako Święto Wojska Polskiego⁶². Ten cały proces autorzy internetowej wystawy ukazali na podstawie akt przechowywanych w Archiwum Wojskowym w Oleśnicy artykułów z gazety Śląskiego Okręgu Wojskowego „Żołnierska Rzecz” oraz rozkazów jednostek wojskowych.

W nawiązaniu do powyższej wystawy w sierpniu 2012 r. z okazji Święta Wojska Polskiego na stronie archiwum zamieszczono przykładowe rozkazy

⁵⁸ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_7.html (dostęp 15.10.2019).

⁵⁹ Relacja Małgorzaty Puchały.

⁶⁰ http://awo.wp.mil.pl/pl/13_16.html (dostęp 15.10.2019).

⁶¹ Tamże.

⁶² Ustawa z 30 VII 1992 r. o ustanowieniu Święta Wojska Polskiego, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1992, nr 60, poz. 30.

specjalne z lat 1992–1996 z 10 Batalionu Desantowo-Szturmowego, 18 Bielskiego Batalionu Desantowo-Szturmowego, 5 Brygady Artylerii Armat oraz 61 Okręgowych Warsztatów Uzbrojenia i Elektroniki⁶³. Za ich pomocą starano się przybliżyć jak wyglądały obchody Święta Wojska Polskiego w poszczególnych garnizonach. Pomysłodawcą wystawy był ówczesny zastępca dyrektora archiwum mjr Janusz Dudzik. Na jego polecenie jeden z pracowników SOUiK w ciągu kilku dni przeprowadził kwerendę zasobu i następnie wybrano interesujące akta.

Kolejną wartą do odnotowania publikacją na stronie internetowej jest artykuł autorstwa Ilony Ładak pracownicy sekcji Ewidencji i Przechowywania Zasobu pt. *Ochrona zasobu archiwalnego poprzez wykorzystanie komory fumigacyjnej*, który został zamieszczony 29 VI 2012 r. Należy tutaj wyjaśnić, że artykuł o urządzeniu służącym do konserwacji archiwaliów ma zwrócić uwagę na pewną ciekawostkę związaną z promocją archiwum. W czasie Dni Otwartych oleśnickiego archiwum i przy wcześniejszych różnych wizytach komora fumigacyjna budziła często zdziwienie wśród gości. Był to element niepasujący do ich wyobrażenia o archiwum. Jej rozmiar, złożony proces odkazania akt z wykorzystaniem specjalnych gazów powodował zainteresowanie odwiedzających, bez względu na wiek. Przykładem tego jest artykuł autorstwa Katarzyny Kijowskiej z 2013 r., który ukazał się na oleśnickim portalu internetowym „nasze miasto.pl”⁶⁴. Opisano tam przebieg pierwszych Dni Otwartych Archiwum Wojskowego w Oleśnicy. Pomimo wystaw, gdzie zgromadzono bardzo różnorodne i ciekawe akta, kolekcji kolorowych naszywek od mundurów oraz beretów wojskowych to jedynym zdjęciem, które ilustrowało w artykule to wydarzenie było właśnie zdjęcie komory fumigacyjnej przy której Ilona Ładak opowiadała o jej działaniu. Powyższy przykład pokazuje, że to co dla archiwistów jest zwykłym narzędziem pracy u osób z zewnątrz może budzić zainteresowanie. Jednocześnie oleśnickie archiwum chętnie pomagało w konserwacji akt innym instytucjom cywilnym. Stąd też za właściwe należy uznać odnotowanie w tej pracy artykułu Ilony Ładak o komorze fumigacyjnej. Autorka na początku artykułu omówiła czynniki sprzyjające niszczeniu akt (tj. nieodpowiednia temperatura, wilgoć, rozwój drobnoustrojów). Następnie przedstawiła działanie komory oraz przebieg procesu fumigacji. Wartą odnotowania jest pojemność oleśnickiej komory

⁶³ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_22.html (dostęp 15.10.2019).

⁶⁴ K. Kijawska, *Sprawdziliśmy, co kryje wojskowe archiwum*, <https://olesnica.naszemiasto.pl/sprawdzilismy-co-kryje-wojskowe-archiwum/ar/c1-1894140> (dostęp 8.03.2020).

fumigacyjnej, która wynosi 50 m³ (ok. 26 m. b. akt). Została uruchomiona 22 I 2010 r. i od tej pory przeprowadza się z jej pomocą systematycznie dezynfekcję akt z zasobu⁶⁵. Wybiegając trochę w przyszłość warto wspomnieć, że w lipcu 2013 r. do Archiwum Wojskowego w Oleśnicy przywieziono starodruki z parafii p. w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Krasnobrodzie. Wśród materiałów archiwalnych pochodzącej z XVII–XX w. znalazły się: księgi liturgiczne, kazania, mszały, inwentarze, księgi metrykalne oraz kroniki. Były one związane z funkcjonowaniem konwentów zakonu Dominikanów w Krasnobrodzie, Hrubieszowie i Mościskach. Akta były w bardzo złym stanie. Widoczne były ślady pleśni oraz uszkodzeń spowodowanych przez insekty i gryzonie. Proboszcz parafii ks. prał. Eugeniusz Derdziuk zwrócił się z prośbą o pomoc w zabezpieczeniu zbiorów przed dalszym niszczeniem. W odpowiedzi Archiwum Wojskowe w Oleśnicy przeprowadziło fumigację dostarczonego zbioru dokumentów, który liczył 25 m.b.⁶⁶. Pomoc parafii z Krasnobrodzia nie była pierwszą tego typu akcją. Jeszcze w grudniu 2010 r. zdezynfekowano 170,66 m.b. akt przywiezionych z Archiwum Państwowego w Zielonej Górze⁶⁷.

W sierpniu 2013 r. z okazji Święta Wojska Polskiego zamieszczono kolejną wystawę internetową⁶⁸. Dotyczyła ona historii Centrum Szkolenia Inżynieryjno-Lotniczego w Oleśnicy. Ta istniejąca od 1955 r. szkoła mieściła się m.in. w budynkach obecnie zajmowanych przez Archiwum Wojskowe w Oleśnicy. Wiele osób, które uczestniczyły w czerwcu 2013 r. w Dniu Otwartym Archiwum pytały o dokumenty i pamiątki z jej działalności. Akta tej instytucji były przechowywane w Archiwum Sił Powietrznych w Nowym Dworze Mazowieckim. Pragnąc wyjść naprzeciw tym apelom z inicjatywy ówczesnej kierownik SOUiK Małgorzaty Puchały zwrócono się do dyrektora archiwum w Nowym Dworze Mazowieckim Katarzyny Strzelczak o przesłanie skanów z kroniki Centrum Szkolenia Inżynieryjno-Lotniczego w Oleśnicy. Część z pozyskanych skanów została opublikowana w Internecie⁶⁹.

Dnia 1 III 2014 r. obchodzono po raz czwarty Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych. Z tej okazji na stronie archiwum znalazł się krótki artykuł autorstwa Łukasza Trznadla prezentujący zawartość wybranych akt dot. podziemia niepodległościowego zgromadzonych w Oleśnicy. W sprawozdaniach

⁶⁵ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_21.html (dostęp 15.10.2019).

⁶⁶ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_36.html (dostęp 15.10.2019).

⁶⁷ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_21.html (dostęp 15.10.2019).

⁶⁸ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_37.html (dostęp 15.10.2019).

⁶⁹ http://awo.wp.mil.pl/pl/13_19.html (dostęp 15.10.2019).

Wojskowej Prokuratury 4 Dywizji Piechoty z Kalisza są informacje o oddziałach dowodzonych przez „Groźnego”, „Dzielnego”, „Bora”, „Waldemara”, „Rysia” i „Otta”. Przytoczono zapisy charakteryzujące skład społeczny oddziałów podziemia działających w Wielkopolsce. Ślady tych dramatycznych zmagani również można znaleźć w aktach 62 Pułku Piechoty. Jednostka ta w 1946 r. operowała na północno-wschodnim obszarze Polski. W opisach walk zawartych na kartach dokumentów przewijają się pseudonimy dowódców: „Gryf”, „Łupaszka” oraz „Kotwicz”⁷⁰. Ważnym elementem teczek meldunków 62 Pułku Piechoty są oleaty oraz mapy przedstawiające tereny walk oraz sytuację polityczną w poszczególnych miejscowościach. Ich skany umieszczono w zakładce „Galeria” na stronie archiwum⁷¹. Warto tutaj dodać, że wykorzystane akta 62 Pułku Piechoty zostały odnalezione przez Agnieszkę Zalewską-Turkiewicz w trakcie prac nad informatorem archiwum. Natomiast użyte akta Wojskowej Prokuratury 4 Dywizji Piechoty Łukasz Trznadel odkrył w trakcie jednej z kwerend.

Kolejną okazją wykorzystaną do działań popularyzatorskich był przypadający 29 V 2014 r. Dzień Weterana Działań poza Granicami Państwa. Na stronie internetowej zamieszczono fotografie z wystawy zorganizowanej w ramach Dni Otwartych Archiwum 14 V 2014 r. Zaprezentowano tam materiały archiwalne Śląskiego i Warszawskiego Okręgu Wojskowego dot. udziału polskich żołnierzy w misjach zagranicznych. Wśród nich znalazły się kroniki, dyplomy, księgi ewidencyjne oraz dokumentacja z wypadku samochodowego⁷². Pochodziły one głównie z misji pokojowej Second United Nations Emergency Force (UNEF II), która trwała od 1973 r. do 1979 r. Jej celem było rozdzielenie wojsk Izraela i Egiptu po wojnie Jom Kippur. W krótkim artykule podkreślono, że była to pierwsza misja ONZ, gdzie wzięły udział zwarte jednostki Wojska Polskiego. Wcześniej polscy żołnierze uczestniczyli głównie w pracach komisji tej organizacji. Dodatkowo była to też pierwsza armia z Układu Warszawskiego, która wzięła udział w misji Narodów Zjednoczonych. W skład polskiego kontyngentu weszli żołnierze z 6 Pomorskiej Dywizji Powietrzno-Desantowej z Krakowa oraz 10 Sudeckiej Dywizji Pancernej z Opola⁷³.

W ramach obchodów Święta Wojska Polskiego w sierpniu 2014 r. na stronie internetowej znalazły się życzenia dla byłych i obecnych żołnierzy i pracow-

⁷⁰ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_51.html (dostęp 15.10.2019).

⁷¹ http://awo.wp.mil.pl/pl/13_23.html (dostęp 15.10.2019).

⁷² http://awo.wp.mil.pl/pl/13_27.html (dostęp 15.10.2019).

⁷³ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_57.html (dostęp 15.10.2019).

ników wojska. Dołączone zostały do nich skany wybranych fotografii z Klubu Śląskiego Okręgu Wojskowego⁷⁴. Ukazane tam zostały różne aspekty służby wojskowej: ćwiczenia na poligonie, szkolenie teoretyczne, pomoc w usuwaniu skutków klęsk żywiołowych oraz udział w uroczystościach państwowych i religijnych. Starano się również pokazać armię od strony mniej znanej. Są tam zdjęcia z turniejów sportowych, balów karnawałowych oraz Dnia Kobiet. Co istotne fotografie nie były wówczas zewidencjonowane i z tego powodu nie były udostępniane⁷⁵. Dlatego tak ważna była publikacja skanów na stronie internetowej. Umożliwiała użytkownikom zapoznanie się choć z częścią tej interesującej kolekcji.

W kwietniu 2015 r. pojawiła się kolejna wystawa internetowa. Nosiła tytuł „Satyra żołnierska”. Po likwidacji Klubu Śląskiego Okręgu Wojskowego do archiwum zostały przekazane m.in. materiały ulotne⁷⁶. Te o treści satyrycznej zostały zeskanowane i umieszczone w Internecie⁷⁷. Towarzyszył im krótki opis. Autorką wystawy była Monika Bodurka, która brała udział w przyjmowaniu tych akt do archiwum. Następnie w ramach swoich studiów doktoranckich napisała artykuł dot. materiałów archiwalnych przyjętych z Klubu Śląskiego Okręgu Wojskowego⁷⁸. Miesiąc później, dnia 08 V 2015 r. z okazji 70 rocznicy zakończenia II wojny światowej w Europie na stronie zaprezentowano wybrane fragmenty z kroniki i księgi pamiątkowej 7 Pułku Zmechanizowanego. Znalazły się tam wspomnienia z walk o Kołobrzeg, listy żołnierzy do kolegów z innych kompanii. Jest tam zapis o wzięciu do niewoli przez szer. Wacławika aż 34 jeńców w czasie walk o miasto. Ponadto w kronice opisano reakcję na wiadomość o zakończeniu wojny z Niemcami⁷⁹. Większość akt zamieszczonych na stronie rok wcześniej została wykorzystana przy projektowaniu kalendarza Archiwum Wojskowego w Oleśnicy na 2015 r.

⁷⁴ http://awo.wp.mil.pl/pl/13_29.html (dostęp 3.12.2019).

⁷⁵ Zostały udostępnione tylko raz w 2016 r. dzięki uprzejmości ówczesnego dyrektora Archiwum Wojskowego w Oleśnicy dra Daniela Koresia.

⁷⁶ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_69.html (dostęp 3.12.2019).

⁷⁷ http://awo.wp.mil.pl/pl/13_33.html (dostęp 3.12.2019).

⁷⁸ Artykuł miał ukazać się w Roczniku Archiwalno-Historycznym CAW. Jednak po 2015 r. doszło do zmian kadrowych w Centralnym Archiwum Wojskowym i czasopiśmie wydawanym przez tę instytucję. W efekcie praca Moniki Bodurki nie została wydana.

⁷⁹ http://awo.wp.mil.pl/pl/13_35.html (dostęp 3.12.2019).

Informowanie o ciekawych nabytkach akt

W październiku 2013 r. na stronie internetowej poinformowano o pozyskaniu materiałów archiwalnych Polskiej Wojskowej Komisji Inwentaryzacyjnej z lat 1968–1986. Dziewiętnaście albumów o formacie A3 zawiera ewidencję budynków oraz terenów użytkowanych przez Armię Radziecką stacjonującą w Polsce. Są tam plany obiektów koszarowych i mieszkalnych, lotnisk oraz nadbrzeży. Opisy w języku rosyjskim i polskim dotyczą: Legnicy, Wrocławia, Świętoszowa, Żagania, Szczecina, Świnoujścia, Białogardu, Pstrąża, Oławy, Przemkowa, Gubina, Szprotawy, Rembertowa oraz Bornego Sulinowa. Szczególną uwagę zwrócono na akta dotyczące infrastruktury tej ostatniej miejscowości. Podkreślono, że była to tajna baza sowiecka, która przez ponad 40 lat była wyłączona spod polskiej administracji. Kilkudziesięciotysięczne miasto nie istniało na oficjalnych mapach. Artykuł na stronie⁸⁰ wzbogacony jest zdjęciami z przyjęcia akt do zasobu Archiwum Wojskowego w Oleśnicy⁸¹. Innym ważnym wydarzeniem odnotowanym na stronie internetowej było przyjęcie w dniu 9 III 2014 r. dokumentacji z Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Afganistanie. Fotograficzną relację również zamieszczono na stronie internetowej⁸².

Informator o zasobie archiwum

Poważnym problemem, który w istotny sposób zaważył nad prowadzonymi działaniami popularyzacyjnymi Archiwum Wojskowego w Oleśnicy był nieopracowany zasób. Jak ważny jest to czynnik wskazał Bartłomiej Kuczyński z Narodowego Archiwum Cyfrowego w czasie konferencji „Rola społeczności lokalnych w Unii Europejskiej” w Szczecinku w 2013 r. W krótkim podsumowaniu jego wystąpienia, które znalazło się na kartach czasopisma „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” Marlena Jabłońska napisała: „Zaznaczył jednak, że chcąc wykorzystać to, co archiwa mają najcenniejszego, czyli zasób musi być on rozpoznany i opracowany. W tym miejscu potwierdził on tezę, iż nie ma udo-

⁸⁰ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_45.html (dostęp 3.12.2019).

⁸¹ http://awo.wp.mil.pl/pl/13_20.html (dostęp 3.12.2019).

⁸² http://awo.wp.mil.pl/pl/15_54.html (dostęp 3.12.2019).

stępniania bez opracowania”⁸³. Dlatego tak ważnym wydarzeniem było wydanie w grudniu 2014 r. informatora o zasobie Archiwum Wojskowego w Oleśnicy. Prace nad publikacją trwały od połowy 2012 r. Kierowała nimi Małgorzata Puchała, a do zespołu, który się tym zajmował należeli: Monika Bodurka, Andrzej Blot, Agnieszka Daniłkiewicz, Ilona Ładak, Anna Suchocka, Łukasz Trznadel oraz Agnieszka Zalewska-Turkiewicz. Ostatnią publikacją zawierającą informacje o zasobie Archiwum Wojskowego w Oleśnicy był wydany w 2000 r. *Informator o Archiwum Instytucji Ministerstwa Obrony Narodowej i archiwów rodzajów sił zbrojnych* opracowany przez Kazimierza Banaszka⁸⁴. W międzyczasie doszło do reorganizacji wojskowej sieci archiwalnej, przyjęcia nowych akt oraz użyczenia części do IPN. Stąd decyzja kierownictwa CAW nakazująca poszczególnym archiwom wojskowym opracowanie nowych informatorów. Dużym nakładem pracy opisano zawartość zespołów aktowych całego zasobu Archiwum Wojskowego w Oleśnicy. Z chęci pomocy badaczom w odkrywaniu mrocznej historii ludowego Wojska Polskiego w publikacji wyszczególniono informacje o dokumentacji dot. Poznańskiego Czerwca 1956 r., interwencji w Czechosłowacji w 1968 r., Grudnia 1970 r., stanu wojennego, Wojskowej Służby Wewnętrznej (WSW) oraz Układu Warszawskiego. Ponadto wyróżniono również dokumentację dotyczącą pielgrzymek do Polski papieża Jana Pawła II, wyborów z czerwca 1989 r. oraz działań wojska w czasie „Powodzi tysiąclecia” z 1997 r. W ramach opracowania informatora o zasobie z zespołu archiwalnego żandarmerii wojskowej wydzielono akta WSW i stworzono nowe oddzielne zespoły dla poszczególnych oddziałów i delegatur WSW. Było to wyjście naprzeciw i pomoc przyszłym badaczom aparatu represji. W celu uatrakcyjnienia publikacji znalazły się w niej skany ciekawszych dokumentów i fotografii⁸⁵. Wśród nich m. in. wniosek odznaczeniowy dla żołnierki, która w czasie walk nad Wisłą w 1945 r. porwała swój oddział do natarcia, mapa części Podlasia z 1947 r. z zaznaczonymi obszarami operowania podziemia niepodległościowego, zdjęcia z ćwiczeń żołnierzy na poligonie oraz wizytę ówczesnego wiceministra Obrony Narodowej Bronisława Komorowskiego w jednostce wojskowej. Gotowy informator rozesłano do wszystkich oddziałów IPN, uczelni wyższych i innych placówek naukowych

⁸³ M. Jabłońska, *Archiwalny PR – mit czy rzeczywistość? Garść refleksji po zakończeniu I Międzynarodowej Konferencji pt. „Rola społeczności lokalnych w Unii Europejskiej”*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2013, nr 4 (6), s. 248.

⁸⁴ *Informator o Archiwum Instytucji Ministerstwa Obrony Narodowej i archiwów rodzajów sił zbrojnych*, red. K. Banaszek, Warszawa 2000.

⁸⁵ *Archiwum Wojskowe w Oleśnicy. Informator o zasobie archiwalnym*, s. 697–704.

wraz z pismem zachęcającym do korzystania z zasobu oleśnickiego archiwum. Dodatkowo na stronie internetowej umieszczono jego wersję elektroniczną.

Kalendarze

Ciekawym narzędziem wykorzystywanym do promocji były kalendarze wydawane przez Archiwum Wojskowe w Oleśnicy. Miały format plakatowy oraz trójdzielny. Rozsyłano je do wybranych jednostek wojskowych i instytucji cywilnych, rozdawano je wśród uczestników przeprowadzanych szkoleń oraz gościom z okazji Dni Otwartych i innych uroczystości. W latach 2011–2014 ich grafika nawiązywała głównie do budynku Archiwum oraz elementów wyposażenia. W 2014 r. postanowiono, że tematem kalendarza na następny rok będzie przypadająca wówczas siedemdziesiąta rocznica zakończenia II wojny światowej. Z tej okazji znalazły się tam fotografie polskich żołnierzy z tego okresu oraz fragmenty kroniki 7 Pułku Zmechanizowanego, która zawierała m.in. informacje o zakończeniu wojny z Niemcami oraz pozdrowienia żołnierzy poszczególnych kompanii do towarzyszy broni z innych oddziałów⁸⁶.

Wiosną 2015 r. inspirację na tematykę kalendarza na następny rok znaleziono na murze otaczającym jednostkę wojskową w Oleśnicy. Były tam napisy wyryte przez żołnierzy służby zasadniczej. Najstarsze pochodziły z lat sześćdziesiątych a najwcześniejsze z lat osiemdziesiątych. Są tam wymienione miejscowości skąd pochodzili wraz z datą wcielenia. Ponadto zostały tam uwiecznione miłosne wyznania do dziewczyn. Stąd padł pomysł aby tematem przewodnim kalendarza na 2016 r. była zasadnicza służba wojskowa. Kalendarz zawierał fotografie ze szkolenia żołnierzy oraz przysięgi wojskowej. Znalazły się tam również zdjęcia cegieł z napisami z muru oleśnickiej jednostki.

Dni Otwarte Archiwum

Z inicjatywy Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w dniach 7–10 VI 2013 r. zorganizowano Dni Otwarte Archiwów. W tym czasie w większości archiwów państwowych, w ponad 20 miastach Polski, odbyły się wystawy, warsztaty oraz pokazy filmów. Była to okazja do zwiedzania tych placówek oraz poznania

⁸⁶ Archiwum Wojskowe w Oleśnicy (dalej: AWO), 7 Pułk Zmechanizowany – Lublin, sygn. 1270-2677/10/208 k. 13–15.

z bliska specyfiki pracy archiwistów⁸⁷. Również Archiwum Wojskowe w Oleśnicy wzięło udział w tej akcji organizując 7 VI 2013 r. pierwszy w swojej historii Dzień Otwarty⁸⁸. Od tego czasu impreza stała się cykliczna i była organizowana co roku. W latach 2013–2015 goście mieli okazję zobaczyć pracownię udostępniania akt, pracownię kwerend, pomieszczenie do konserwacji i digitalizacji akt oraz magazyny. Ponadto dostępne było pomieszczenie z komorą fumigacyjną, gdzie przedstawiono jej zastosowanie w procesie zabezpieczania przechowywanych materiałów przed szkodliwymi czynnikami biologicznymi.

Ważnym punktem zwiedzania była prezentacja wybranych materiałów archiwalnych. Znalazły się wśród nich akta wykorzystywane przy realizacji spraw emerytalno-rentowych (t.j. rozkazy dzienne, księgi ewidencyjne żołnierzy). Starano się ukazać ich różnorodność ze względu na okres powstania oraz jednostkę wojskową, która je wytworzyła. Przedstawiono proces wykorzystania list płac w celu wystawienia wyciągów dla Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz Wojskowych Biur Emerytalnych. Poinformowano zwiedzających, że ogrom kwerend realizowanych przez Archiwum Wojskowe w Oleśnicy dot. spraw poświadczeniowych na potrzeby wyliczenia emerytur lub rent dla byłych żołnierzy i pracowników cywilnych wojska⁸⁹.

W czasie Dni Otwartych starano się pokazać materiały archiwalne nawiązujące do historii Polski. Zaprezentowano zdjęcia i inne materiały z kronik jednostek wojskowych, które brały udział w walkach z Niemcami w czasie II wojny światowej⁹⁰. Na podstawie meldunków i map 62 Pułku Piechoty⁹¹ oraz sprawozdań prokuratur wojskowych⁹² ukazano zwalczanie Żołnierzy Wyklętych. Przedstawiono również powojenne zmagania z bandami Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA)⁹³. Na wystawie znalazły się dokumenty dotyczące pacyfikacji

⁸⁷ *Międzynarodowy Dzień Archiwów 2013*, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/2-uncategorised/2932-mi%C4%99dzynarodowy-dzie%C5%84-archiw%C3%B3w-2013> (dostęp 3.12.2019).

⁸⁸ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_34.html (dostęp 3.12.2019).

⁸⁹ Warto wspomnieć, że w latach 2011–2015 ilość pism w sprawach emerytalno-rentowych kierowanych do Archiwum Wojskowego w Oleśnicy wynosiła średnio dwa tysiące rocznie.

⁹⁰ AWO, 7 Pułk Zmechanizowany – Lublin, sygn. 1270-2677/10/208; AWO, 32 Ośrodek Szkolenia Specjalistów Wojsk Rakietowych – Orzysz, sygn. 1241-2540/10/212, 217.

⁹¹ AWO, 62 Pułk Piechoty – Ełk, sygn. 1462-3570/10/3.

⁹² AWO, Prokuratura 4 Dywizji Zmechanizowanej – Krosno Odrzańskie, sygn. 481-8149/57/419.

⁹³ AWO, 12 Dywizjon Artylerii Przeciwpancernej – Przemyśl, sygn. 1540-4091/10/49, k. 14–19; AWO, 17 Szkolny Batalion Czołgów – Ostróda, sygn. 1312-2827/10/6, k. 56.

wystąpień robotniczych w Poznaniu w czerwcu 1956 r.⁹⁴ oraz udziału ludowego Wojska Polskiego w inwazji na Czechosłowację w 1968 r.⁹⁵ Dużym zainteresowaniem zwiedzających cieszyły się akta dotyczące ćwiczeń wojsk Układu Warszawskiego⁹⁶ oraz przebiegu stanu wojennego w Polsce w latach 1981–1983⁹⁷. Dodatkowo zaprezentowano dokumentację baz i poligonów sowieckich w Polsce⁹⁸. Ponadto goście mogli zapoznać się z wojskowymi materiałami archiwalnymi dokumentującymi pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Polski⁹⁹. Wśród ciekawostek historycznych pokazano teczkę Wojskowej Prokuratury 4 Dywizji Piechoty z lat 1946–1948¹⁰⁰. Powyższa instytucja w celu zaoszczędzenia papieru kopie swych pism, które zostawały w kancelarii wykonywała na niemieckich dokumentach i drukach¹⁰¹. Jedna z kart akt może budzić szczególnie zdumienie, gdyż z jednej strony jest pismo z wojskową pieczęcią z polskim orłem, a na drugiej niemieckie z podpisem „Heil Hitler”¹⁰². Na części z nich jest informacja, że zostały wytworzone przez Reichsnährstand. Była to organizacja rządowa III Rzeszy regulująca produkcję i dystrybucję żywności. Spośród niemieckich dokumentów zaprezentowano trzy pisma z maja i czerwca 1941 r. Pierwsze dwa dotyczą zaopatrywania w żywność getta w Koźminku (Judenlager Bornhagen). Pismo z dnia 28 V 1941 r. informuje, że getto było zaopatrywane przez Młyńskie Towarzystwo Akcyjne w Kaliszu w 3750 kg mąki żytniej tygodniowo¹⁰³. W następnym piśmie Urzędu Żywnościowego z 11 VI 1941 r. czytamy o zaopatrzeniu tamtejszego getta w 1280 kg koniny i 500 kg oleju.¹⁰⁴

⁹⁴ AWO, 10 Batalion Zaopatrzenia – Komprachcice, sygn. 144-9652/60/4, k. 263.

⁹⁵ AWO, 5 Pułk Artylerii Mieszanej – Sulechów, 90-102/71/28-30.

⁹⁶ AWO, Klub Śląskiego Okręgu Wojskowego – Wrocław, sygn. 733-11617/99/3, 6, 15.

⁹⁷ AWO Dowództwo 9 Dywizji Zmechanizowanej – Rzeszów, sygn. 1267-2659/10/263, 264; AWO, 3 Berliński Pułk Zmechanizowany – Ciechanów, sygn. 1539-4025/10/159; AWO, 2 Pułk Zmechanizowany – Giżycko, 1268-2668/10/150; AWO, Krakowski Pułk Obrony Terytorialnej im. Bartosza Głowackiego – Kraków, sygn. 1466-3579/10/180; AWO, Wojskowy Zakład Remontowo – Budowlany, Bochnia, sygn. 1552-3931/10/196.

⁹⁸ AWO, Polska Wojskowa Komisja Inwentaryzacyjna, sygn. 1921-5982/13/11, 16.

⁹⁹ AWO, Wojskowy Zakład Remontowo – Budowlany, Wrocław, sygn. 572-4042/87/13 k. 205–210; AWO, Redakcja Tygodnika Okręgu Wojskowego Żołnierska Rzecz” – Wrocław, 676-10189/96/5, k. 53.

¹⁰⁰ AWO, Wojskowa Prokuratura 4 Dywizji Zmechanizowanej – Krosno Odrzańskie, sygn. 481-8149/57/286.

¹⁰¹ Tamże, k. 52, 53, 166, 167, 194, 237, 238, 279–286, 288–295, 300, 351.

¹⁰² Tamże, k. 238.

¹⁰³ Tamże, k. 291.

¹⁰⁴ Tamże, k. 288.

W dokumencie z 13 V 1941 r. jest informacja o wystawieniu asygnat żywnościowych (Bezugsscheine) dla obozu dla niemieckich dzieci, które zostały ewakuowane z powodu bombardowań z miasta (Kinderverschickungslager in Schöndorf). Miało się w nim znajdować 115 niemieckich dzieci i 15 polskich dorosłych opiekunów.¹⁰⁵

Intencją organizatorów Dni Otwartych było również zapoznanie zwiedzających z przebiegiem służby wojskowej w okresie Polski Ludowej. Pokazano zdjęcia z wcielenia do jednostki wojskowej (m. in. wizytę u fryzjera i ścięcie włosów na zero). Zaprezentowano teczkę zawierającą rotę przysięgi wojskowej z podpisami żołnierzy, którzy ją złożyli¹⁰⁶. Warunki życia w koszarach zostały zobrazowane rysunkiem przykładowej sali żołnierskiej z lat pięćdziesiątych wraz ze wzorami taboretów wojskowych¹⁰⁷. Ponadto dużym zainteresowaniem gości cieszyły się liczne ryngrafy wojskowe oraz puchary wykonane z łusek po pociskach artyleryjskich. W 2014 r. zwiedzającym towarzyszyły przeboje Festiwalu Piosenki Żołnierskiej w Kołobrzegu z 1980 r. Odtwarzano je z jednej z płyt gramofonowych, które trafiły do archiwum po likwidacji Klubu Śląskiego Okręgu Wojskowego. Warto odnotować, że częstą sytuacją w tym dniu było, że jeden z rodziców oglądając akta i zdjęcia opowiadał swoim dzieciom o członku rodziny, który służył w wojsku. Trzeba pamiętać, że w okresie PRL-u zasadnicza służba wojskowa była obowiązkowa. Są to opowieści o braciach, ojcach, dziadkach. Przez to prezentowane dokumenty stają się bliższe i budzą zaciekawienie odbiorców. Właśnie dlatego Archiwum Wojskowe w Oleśnicy w różnych działaniach popularyzatorskich chętnie sięgało po tematykę związaną z zasadniczą służbą wojskową. Warte jest podkreślenia, że wśród zwiedzających dużą grupę stanowiła młodzież szkolna. Również w 2014 r. sporo miejsca poświęcono udziałowi polskich żołnierzy w misjach zagranicznych. Na wystawie znalazły się archiwalia związane z misjami pokojowymi na Bliskim Wschodzie (m.in. zdjęcia z kronik, dyplomy¹⁰⁸ i listy pochwalne dla żołnierzy, fotografie z wypadku samochodu sił ONZ¹⁰⁹). Dodatkowo dzięki uprzejmości ówczesnego dyrektora archiwum ppłk. Janusza Dudzika, weterana misji pokojowych w Libanie oraz w byłej Jugosławii wystawa wzbogaciła się o oryginalną flagę ONZ oraz elementy umundurowania żołnierza sił pokojowych.

¹⁰⁵ Tamże, k. 293.

¹⁰⁶ AWO, 10 Batalion Zaopatrzenia – Komprachcice, sygn. 144-9652/60/21.

¹⁰⁷ AWO, Szefostwo Zakwaterowania i Budownictwa Warszawskiego Okręgu Wojskowego – Warszawa, sygn. 1390-3380/10/334, k. 56, 62.

¹⁰⁸ AWO, Klub Śląskiego Okręgu Wojskowego – Wrocław, sygn. 733-11617/99/22.

¹⁰⁹ AWO, Wojskowa Prokuratura Garnizonowa – Opole, sygn. 613-1862/82/92.

Co ważne trzeba w tym miejscu podkreślić osobiste zaangażowanie pracowników w organizację imprez popularyzatorskich. W czasie Dni Otwartych można było obejrzeć naszywki jednostek wojskowych oraz oznak korpusów osobowych (potocznie zwane „korpusówkami”). Pochodziły one z prywatnych zbiorów ówczesnych pracowników. Ogromnym zainteresowaniem zwiedzających cieszyły się berety wojskowe, których bogatą kolekcję użyczała jedna z pracownic na potrzeby organizowanych Dni Otwartych. Również dzięki jej pomocy Archiwum Wojskowe w Oleśnicy zyskało dwie gabloty wystawowe, które znacząco wzbogaciły zestaw wystawienniczy. Pracownica SOUiK Anna Berg ofiarowała archiwum ozdobną szablę oraz inne wytwory sztuki żołnierskiej. Ponadto podarowała dla biblioteki archiwum kilkadziesiąt publikacji naukowych oraz popularno-naukowych z zakresu historii wojskowości. Część z nich jest obecnie niedostępna na rynku wydawniczym i trudno osiągalna nawet w bibliotekach. Warto wspomnieć, że w celu uatrakcyjnienia zwiedzania dla najmłodszych gości pracownicy przygotowywali dla nich poczęstunek w postaci słodczy. Ze względu na szczupłość środków finansowych jakie archiwum mogło wygospodarować na działania promocyjne były one zakupione za pieniądze jakie pracownicy zebrali między sobą.

Spotkania i konferencje naukowe

Poszukując nowych form współpracy oraz dążąc do budowania trwałych relacji z instytucjami oraz środowiskami naukowymi przedstawiciele Archiwum Wojskowego w Oleśnicy brali udział w spotkaniach i konferencjach. We Wrocławiu w dniach 5–7 IX 2012 r. pod hasłem „Zatrzymać przeszłość. Dogonić przyszłość” odbył się VI Powszechny Zjazd Archiwistów Polskich. Jego organizatorami było Stowarzyszenie Archiwistów Polskich oraz Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Wśród referentów i moderatorów znaleźli się pracownicy CAW (dr Żak, płk Bogusław Stachula oraz Katarzyna Górny). Ponadto w wydarzeniu uczestniczyli przedstawiciele wszystkich archiwów należących do wojskowej sieci archiwalnej. Archiwum Wojskowe w Oleśnicy reprezentował dyrektor Krzysztof Derenowski wraz z kierownikami sekcji. Ostatniego dnia zjazdu grupa uczestników skorzystała z możliwości odwiedzenia oleśnickiego archiwum i na miejscu zapoznania się z jego funkcjonowaniem¹¹⁰.

¹¹⁰ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_24.html (dostęp 3.12.2019)

W dniach 20–21 IX 2013 r. odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa pt. „Zmienne oblicze wojny”. Została zorganizowana we Wrocławiu we współpracy Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu, Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” oraz Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Udział w niej wzięła pracownica SOUiK Monika Bodurka¹¹¹.

W Instytucie Historii Uniwersytetu Wrocławskiego w dniu 6 XI 2014 r. odbyła się konferencja pt. „Między tradycją a cyfrową archiwizacją – dokumentacja w archiwum zakładowym w okresie przejściowym”. Organizatorem był wrocławski Oddział Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Wśród tematów omówiono m.in. funkcjonowanie EZD na terenie województwa dolnośląskiego, zastosowanie systemów informatycznych w archiwach zakładowych oraz wdrażanie e-administracji w urzędach. Archiwum Wojskowe w Oleśnicy reprezentowali: ppłk Dudzik, kierownik sekcji Nadzoru Archiwalnego Beata Koziara oraz pracownica sekcji Ewidencji i Przechowywania Zasobu Ilona Ładak¹¹².

Ważnym wydarzeniem była zorganizowana przez Archiwum Państwowe w Kaliszu konferencja popularno-naukowa pt. „Calisiana rozproszona w archiwach polskich (1945–1989)”. Miała miejsce 13 XI 2015 r. w kaliskim ratuszu. Wygłoszono 10 referatów dot. źródeł do historii Kalisza i ziemi kaliskiej z lat 1945–1989, które następnie były wydane drukiem¹¹³. Wśród zaproszonych prelegentów znaleźli się przedstawiciele Instytutu Pamięci Narodowej, Archiwum Akt Nowych, Narodowego Archiwum Cyfrowego oraz archiwów państwowych z Kalisza i Poznania. Archiwum Wojskowe w Oleśnicy reprezentował Łukasz Trznadel, który wygłosił odczyt pt. „Żołnierze Wyklęci ziemi kaliskiej w aktach Archiwum Wojskowego w Oleśnicy”. Główną treścią wystąpienia była działalność podziemia niepodległościowego w regionie w latach 1945–1947. Jednocześnie okres Referendum ludowego w czerwcu 1946 r. oraz wyborów do Sejmu Ustawodawczego w lutym 1947 r. był okazją do przyjrzenia się nastrojom politycznym wśród społeczności regionu oraz stacjonujących tam żołnierzy. Wskazano na niechętny stosunek miejscowej ludności do komunistów. Również w armii, która miała być oparciem dla nowej władzy odnotowano przejawy tej wrogości, a nawet funkcjonowanie organizacji antykomunistycznej. Dodatkowo podano kilka przykładów obrazujących powojenną niestabilność: w maju 1946 r. doszło

¹¹¹ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_41.html (dostęp 3.12.2019)

¹¹² http://awo.wp.mil.pl/pl/15_65.html (dostęp 3.12.2019)

¹¹³ *Calisiana rozproszona w archiwach polskich (1945–1989)*, red. G. Schlender, Kalisz 2015.

do walk polskich i sowieckich żołnierzy w Krotoszynie, miesiąc później w lipcu 1946 r. miały miejsce zajścia antyżydowskie w Kaliszu¹¹⁴. Prelegent stwierdził, że akta jednostek wojskowych są w niewielkim stopniu wykorzystywane w badaniach nad powojennym podziemiem niepodległościowym¹¹⁵. Warto wspomnieć, że referat wygłoszony w Kaliszu był poszerzoną wersją artykułu, który ukazał się w 2014 r. w „Roczniku Archiwalno-Historycznym Centralnego Archiwum Wojskowego”¹¹⁶.

Aktywność sportowa

Na koniec jako ciekawostkę warto odnotować, że również aktywność sportowa pracowników stawała się okazją do promocji archiwum. W dniu 4 X 2013 r. odbył się objęty patronatem Ministra Obrony Narodowej XVII Bieg Przełajowy o Nóż Komandosa im. gen. broni Włodzimierza Potasińskiego. Jego trasa biegła po pagórkowatych traktach leśnych Lubliniec – Kokotek. Wśród 710 uczestników z kraju oraz zagranicy (m. in. Niemiec, Słowacji i Brazylii) znalazł się kierownik Sekcji Ewidencji i Przechowywania Zasobu Bernard Kowalczyk¹¹⁷. Kilka miesięcy wcześniej 15 VIII 2013 r. miał on okazję uczestniczyć w objętym patronatem Ministra Obrony Narodowej XXII Biegu im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Kobylinie (woj. wielkopolskie)¹¹⁸.

Ilona Ładak w dniu 23 VIII 2014 r. wzięła udział w zorganizowanym w Oleśnicy biegu Pogrom Wichra. Impreza odbyła się pod honorowym patronatem Inspektora Wojsk Specjalnych gen. dyw. Piotra Patalonga. Była to już czwarta edycja wydarzenia, której twórcą jest weteran Afganistanu, były żołnierz jednostek specjalnych Sławomir Wiatr. Odcinek 8,5 km pokonuje się w trudnych warunkach terenowych (błoto, woda i inne naturalne przeszkody). Dodatkowo

¹¹⁴ Ł. Trznadel, *Żołnierze Wyklęci ziemi kaliskiej w aktach Archiwum Wojskowego w Oleśnicy*, [w:] *Calisiana rozproszone w archiwach polskich (1945–1989)*, red. G. Schlender, Kalisz 2015, s. 39–62.

¹¹⁵ B. Bijak, *Konferencja naukowa „Calisiana rozproszone w archiwach polskich (1945–1989)”*, Kalisz, 13 listopada 2015 r., „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2016, t. 9, s. 325.

¹¹⁶ Ł. Trznadel, *Żołnierze Wyklęci ziemi kaliskiej w aktach Archiwum Wojskowego w Oleśnicy*, „Rocznik Archiwalno-Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego” 2014, nr 6/35, s. 5–32.

¹¹⁷ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_44.html (dostęp 3.12.2019).

¹¹⁸ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_38.html (dostęp 3.12.2019).

każdy z uczestników dostał do przeniesienia przez całą trasę kilkukilogramowe obciążenie. W biegu wzięło udział 213 uczestników¹¹⁹.

Wielość i różnorodność działań popularyzatorskich wyróżniało Archiwum Wojskowe w Oleśnicy spośród pozostałych placówek wojskowej sieci archiwalnej. Szczególnie było to widoczne w latach 2013–2015, kiedy obowiązki dyrektora archiwum pełnił ppłk Janusz Dudzik. Bardzo ważną rolę w tych działaniach odegrała strona internetowa. Starano się nie tylko na bieżąco informować o wszystkich ważnych wydarzeniach, ale również zamieszczać tam dokumentację fotograficzną z ich przebiegu. Święto Wojska Polskiego, Dzień Weterana czy Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych stawały się okazją do zamieszczania odwołujących się do nich skanów dokumentów z zasobu oraz krótkich artykułów okolicznościowych. Ilość zawartych na stronie internetowej materiałów sprawiła, że lepiej dokumentuje funkcjonowanie archiwum w latach 2011–2015 niż kronika instytucji. W czasie Dni Otwartych starano się przybliżyć funkcjonowanie archiwum oraz zapoznać i zainteresować zwiedzających przechowywanymi materiałami archiwalnymi. Wydarzenie to przyciągało nie tylko mieszkańców Oleśnicy, ale również gości z pobliskiego Wrocławia, a nawet bardziej oddalonych miejscowości (m. in. z Wałbrzycha czy Poznania). Wyrazem chęci współpracy z archiwistami oraz badaczami dziejów najnowszych był udział pracowników Archiwum Wojskowego w Oleśnicy w spotkaniach i konferencjach naukowych. Jednocześnie starano się przyciągnąć zwykłych użytkowników. Ważnym krokiem, który łączył oba te cele było opracowanie informatora o zasobie archiwalnym, a następnie jego publikacja na stronie internetowej. Przedstawione wydarzenia z lat 2011–2015 ukazują szereg inicjatyw podejmowanych przez Archiwum Wojskowe w Oleśnicy w celu zaproszenia do korzystania z jego zasobu badaczy historii ludowego Wojska Polskiego.

■ Bibliografia

- 10 Batalion Zaopatrzenia, JW 1238, Komprachcice 1952–1999. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- 12 Dywizjon Artylerii Przeciwpancernej, JW 4965, JW 2533, Przemyśl 1946–1962. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- 17 Szkolny Batalion Czołgów, JW 1210, Ostróda 1954–1957. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.

¹¹⁹ http://awo.wp.mil.pl/pl/15_60.html (dostęp 3.12.2019).

- 2 Pułk Zmechanizowany, JW 2232, Giżycko 1945–1994. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
 - 3 Berliński Pułk Zmechanizowany, JW 2348, Ciechanów 1946–1994. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
 - 32 Ośrodek Szkolenia Specjalistów Wojsk Rakietowych, JW 2225, Orzysz 1950–1996. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
 - 5 Pułk Artylerii Mieszanej, JW 3485, Sulechów 1946–1998 [2000]. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
 - 62 Pułk Piechoty, JW 3675, Ełk 1946–1957. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
 - 7 Pułk Zmechanizowany, JW 1987, Lublin 1943–1995. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- Archiwa Państwowe. „Międzynarodowy Dzień Archiwów 2013”. Dostęp 03.12.2019. <https://www.archiwa.gov.pl/pl/2-uncategorised/2932-mi%C4%99dzynarodowy-dzie%C5%84-archiw%C3%B3w-2013>.
- „Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej”. Dostęp 3.03.2020. <http://archiwum.wp.mil.pl>.
- „Archiwum Wojskowe w Toruniu”. Dostęp 3.03.2020. <http://awwt.wp.mil.pl>.
- Banaszek, Kazimierz, red. *Informator o Archiwum Instytucji Ministerstwa Obrony i archiwów rodzajów sił zbrojnych*. Warszawa: CAW, 2000.
- „Baza danych poległych i zmarłych żołnierzy PSZ na Zachodzie”. https://web.archive.org/web/20160706120324/http://caw.wp.mil.pl/pl/67_422.html.
- Bijak, Bartosz. „Konferencja naukowa »Calisiana rozproszone w archiwach polskich (1945–1989)«. Kalisz, 13 listopada 2015 r.” *Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej* 9 (2016): 324–328.
- „Bitwa Warszawska w materiałach Centralnego Archiwum Wojskowego”. https://web.archive.org/web/20160415161813/http://caw.wp.mil.pl/pl/67_424.html.
- Blot, Andrzej, Monika Bodurka, Agnieszka Daniłkiewicz, Ilona Ładak, Małgorzata Puchała, Anna Suchocka, Łukasz Trznadel, i Agnieszka Zalewska-Turkiewicz, red. *Archiwum Wojskowe w Oleśnicy: informator o zasobie archiwalnym : praca zbiorowa*. Oleśnica: Archiwum Wojskowe, 2014.
- Cenckiewicz, Sławomir. *Atomowy szpieg: Ryszard Kukliński i wojna wywiadów*. Wydanie pierwsze. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2014.
- Chłopek, Wiesław, i Andrzej Miernicki. 3. *Drezdeński Pułk Czołgów Średnich: dokumenty i wspomnienia*. Żagan: Dekorgraf, 2009.
- Chorążyczewski, Waldemar. *Archiwistyka dla początkujących*, 2014. <http://repozytorium.umk.pl/handle/item/2191>.
- „Dokumenty Powstania Warszawskiego na stronie internetowej Centralnego Archiwum Wojskowego”. https://web.archive.org/web/20160802183110/http://caw.wp.mil.pl/pl/67_401.html.
- Dowództwo 9 Dywizji Zmechanizowanej, JW 2369, Rzeszów 1951–1994. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- dzieje.pl. „Bitwa pod Lenino w dokumentach 1 Dywizji Piechoty”. Dostęp 8.03.2020. <https://dzieje.pl/aktualnosci/bitwa-pod-lenino-w-dokumentach-1-dywizji-piechoty>.

- dzieje.pl. „Bój pod Mokrą z 1939 r. – polscy ułani zatrzymali niemieckie czołgi”. Dostęp 8.03.2020. <https://dzieje.pl/aktualnosci/boj-pod-mokra-z-1939-r-polscy-ulani-zatrzymali-niemieckie-czolgi>.
- dzieje.pl. „Budowa stadionu Legii Warszawa (1929–1930)”. Dostęp 8.03.2020. <https://dzieje.pl/galeria/budowa-stadionu-legii-warszawa-1929-1930>.
- dzieje.pl. „Dyrektor CAW: W internecie znajdzie się całość akt Legionów Polskich”. Dostęp 10.03.2020. <https://dzieje.pl/aktualnosci/dyrektor-caw-w-internecie-znajdzie-sie-calosc-akt-legionow-polskich>.
- dzieje.pl. „Nieznany plan warszawskiego metra z 1938 r.” Dostęp 8.03.2020. <https://dzieje.pl/content/nieznany-plan-warszawskiego-metra-z-1938-r-przykladem-fachowosci-i-rozmachu>.
- dzieje.pl. „Unikalne fotografie Legionów Polskich z CAW na portalu dzieje.pl”. Dostęp 8.03.2020. <https://dzieje.pl/aktualnosci/unikalne-fotografie-legionow-polskich-z-caw-na-portal-dziejepl>.
- dzieje.pl. „Z »Dziennika działań bojowych« 1 DP: chaos i osamotnienie w bitwie pod Lenino”. Dostęp 8.03.2020. <https://dzieje.pl/aktualnosci/z-dziennika-dzialan-bojowych-1-dp-chaos-i-osamotnienie-w-bitwie-pod-lenino>.
- Horoszko, Ewa, i Patrycja Kaczmarek. *Generalny Dziekanat Wojska Polskiego w zasobie Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej*. Nowy Dwór Mazowiecki: Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej, 2014.
- Instytut Historii i Archiwistyki UMK. „CSAiU i Archiwum Wojskowe w Toruniu, czyli wojskoznawstwo wizytuje”. Dostęp 3.03.2020. http://www.home.umk.pl/~ihia/index.php?option=com_content&view=article&id=2440.
- Jabłońska, Marlena. „Archiwalny PR – mit czy rzeczywistość? Garść refleksji po zakończeniu I Międzynarodowej Konferencji pt. »Rola społeczności lokalnych w Unii Europejskiej«”. *Archiwa – Kancelarie – Zbiory*, nr 4(6) (2013): 245–250.
- Jabłońska, Marlena. *Nowe wyzwania archiwów: komunikacja społeczna i public relations*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2016.
- Kamil, Stepan, i Andrzej Wesołowski, red. *To proste – będziemy się bić: polskie przygotowania obronne (marzec-sierpień 1939)*. Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry, 2012.
- Kijakowska Katarzyna. „Sprawdziliśmy, co kryje wojskowe archiwum”. *Oleśnica Nasze Miasto*, 13 czerwca 2013. <https://olesnica.naszemiasto.pl/sprawdzilismy-co-kryje-wojskowe-archiwum/ar/c1-1894140>.
- Klub Śląskiego Okręgu Wojskowego, Wrocław 1949–2012. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- Kowalski, Lech. *Jaruzelski, generał ze skaza: biografia wojskowa generała armii Wojciecha Jaruzelskiego*. Wyd. 2. popr. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka, 2012.
- Krakowski Pułk Obrony Terytorialnej im. Bartosza Głowackiego, JW 2512, Kraków 1963–1990. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- „Legiony Polskie na stronie internetowej CAW”. https://web.archive.org/web/20160809175023/http://caw.wp.mil.pl/pl/67_147.html.
- Libera, Paweł, red. *II Rzeczpospolita wobec ruchu prometejskiego*. Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry, 2013.

- Nowy Dziennik. „Centralne Archiwum Wojskowe – instytucja wiarygodności publicznej”. Dostęp 8.03.2020. <http://dziennik.com/archiwum/przegląd-polski/centralne-archiwum-wojskowe-instytucja-wiarygodności-publicznej/>.
- Ordynariat Polowy. *Por. Karol Wojtyła – ojciec Jana Pawła II w świetle źródeł archiwalnych – dr Andrzej Czesław Żak*, 2014. https://www.youtube.com/watch?v=sAvppWmdJ_c.
- Politowski, Bogusław. „Strażnicy historii”. *Wojska Lądowe* nr 22 (2006): 27.
- Polska Wojskowa Komisja Inwentaryzacyjna 1968–1986. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- Prokuratura 4 Dywizji Zmechanizowanej, Kalisz, Krosno Odrzańskie [1937] 1945–1961. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- Prokuratura 4 Dywizji Zmechanizowanej, Kalisz, Krosno Odrzańskie [1937] 1945–1961. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- RadioMaryja.pl. „»Święty Jan Paweł II – syn oficera Wojska Polskiego« – konferencja w CBW”. <https://www.radiomaryja.pl/informacje/swiety-jan-pawel-ii-syn-oficera-wojska-polskiego-konferencja-naukowa-w-cbw/>.
- Redakcja Tygodnika Okręgu Wojskowego „Żołnierska Rzecz”, Wrocław 1951–1999. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- Roman, Wanda K. *Centralne Archiwum Wojskowe, 1918–1998: tradycje, historia, współczesność służby archiwalnej Wojska Polskiego*. Toruń: Wydawn. A. Marszałek, 1999.
- Rosa, Agnieszka. *Funkcja edukacyjna archiwów*. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2012.
- Schlender, Grażyna, red. *Calisiana rozproszone w archiwach polskich (1945–1989)*. Kalisz: Archiwum Państwowe, 2015.
- Szefostwo Służby Zakwaterowania i Budownictwa Warszawskiego Okręgu Wojskowego, Warszawa 1949–1999. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- Trznadel, Łukasz. „Żołnierze Wyklęci ziemi kaliskiej w aktach Archiwum Wojskowego w Oleśnicy”. W *Calisiana rozproszone w archiwach polskich (1945–1989)*, zredagowała Grażyna Schlender, 39–62. Kalisz: Archiwum Państwowe, 2015.
- Trznadel, Łukasz. „Żołnierze Wyklęci ziemi kaliskiej w aktach Archiwum Wojskowego w Oleśnicy”. *Rocznik Archiwalno-Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego* 6 (2014): 5–32.
- „Ustawa z dnia 30 lipca 1992 r. o ustanowieniu Święta Wojska Polskiego”. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* nr 60, poz. 30 (1992).
- „V Warszawski Piknik Archiwalny”. https://web.archive.org/web/20170514213711/http://caw.wp.mil.pl/pl/67_160.html.
- „VI Warszawski Piknik Archiwalny pod hasłem „Cudzoziemcy w Warszawie”. http://www.kulturalna.warszawa.pl/wydarzenia,1,135115,VI_Warszawski_Piknik_Archiwalny_pod_has%C5%82em_Cudzoziemcy_w_Wa....html?locale=pl_PL.
- „VI Warszawski Piknik Archiwalny”. https://web.archive.org/web/20170514213726/http://caw.wp.mil.pl/pl/67_419.html.
- Wesołowski, Andrzej, i Kamil Stepan. *Mobilizacja marcowa 1939. T. 2*. Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry, 2012.

- Wesołowski, Andrzej, i Natalia Bujniewicz, red. *Kolejnictwo w polskich przygotowaniach obronnych i kampanii wrześniowej. T. 1, cz. 1.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry : Wydawn. Tetragon, 2011.
- Wesołowski, Andrzej, i Natalia Bujniewicz, red. *Kolejnictwo w polskich przygotowaniach obronnych i kampanii wrześniowej. T. 1, cz. 2.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry : Wydawn. Tetragon, 2011.
- Wesołowski, Andrzej, red. *Praga 1939 w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 1.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe; [Londyn]: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, 2015.
- Wesołowski, Andrzej, red. *Praga 1939 w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 2.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe; [Londyn]: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, 2015.
- Wesołowski, Andrzej, red. *SGO „Polesie” w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 1.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry; [Londyn] Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego, 2013.
- Wesołowski, Andrzej, red. *SGO „Polesie” w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 2.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry; [Londyn] Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego, 2014.
- Wesołowski, Andrzej, red. *SGO „Polesie” w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 3.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry; [Londyn] Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego, 2014.
- Wesołowski, Andrzej, red. *SGO „Polesie” w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 4.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry; [Londyn] Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego, 2015.
- Wesołowski, Andrzej, red. *SGO „Polesie” w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 5/1.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry; [Londyn] Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego, 2015.
- Wesołowski, Andrzej, red. *SGO „Polesie” w dokumentach i wspomnieniach. Cz. 5/2.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry; [Londyn] Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego, 2015.
- Wesołowski, Andrzej, red. *Sztab Naczelnego Wodza w kampanii wrześniowej: dokumenty i relacje.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe, 2013.
- Wesołowski, Andrzej, red. *Polska obrona przeciwlotnicza 1939. Cz. 1.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry: Wydawnictwo Tetragon, 2012.
- Wesołowski, Andrzej, red. *Polska obrona przeciwlotnicza 1939. Cz. 2.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry : Wydawnictwo Tetragon, 2012.
- Wesołowski, Andrzej, red. *Polska obrona przeciwlotnicza 1939. Cz. 3.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry : Wydawnictwo Tetragon, 2013.
- Wesołowski, Andrzej, red. *Polska obrona przeciwlotnicza 1939. Cz. 4.* Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry : Wydawnictwo Tetragon, 2013.
- Witkowska-Pleban, Anna. *Kursowe szkolenie oficerów w materiałach Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej na przykładzie Centrum Doskonalenia Oficerów im. gen. armii*

- Stanisława Popławskiego. Nowy Dwór Mazowiecki: Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej, 2015.
- Wojskowa Prokuratura Garnizonowa, Opole [1954] 1961–2003. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- Wojskowy Zakład Remontowo-Budowlany, Bochnia 1956–1995. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- Wojskowy Zakład Remontowo-Budowlany, Wrocław 1959–2003. Archiwum Wojskowe, Oleśnica.
- Zabłocki, E. „Dwadzieścia lat Archiwum Śląskiego Okręgu Wojskowego”. *Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej* 2 (1970): 132–149.
- Żak, Andrzej Czesław, Jerzy Tomczyk, Włodzimierz Tryka, i Michał Wiater, red. *220 rocznica ustanowienia Orderu Wojennego Virtuti Militari 1792–2012*. Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe, 2012.
- Żak, Andrzej Czesław, red. *Legiony Polskie 1914: wybór materiałów źródłowych z zasobu Centralnego Archiwum Wojskowego*. Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry; Kraków: Księgarnia Akademicka, 2014.
- Żak, Andrzej Czesław, red. *Pielgrzymki Jana Pawła II do Polski w wojskowych materiałach archiwalnych*. Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry, 2015.
- Żak, Andrzej Czesław, red. *Polska generalicja w opiniach Marszałka Piłsudskiego*. Warszawa: Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry, 2012.